כו'", היינו, שהטעם שהאדם צריך "לעורר רחמים העליונים . . על נשמתו", וכן "לבטש ולהכניע הקליפה . . ע"י לב נשבר ונדכה כו'", הוא כדי לתקן הענין ד"גלות השכינה" שנגרם ע"י החטאים, וכפי שממשיך בפרק ח', ש"אחרי העמקת הדעת בכל הנ"ל . . תקבע בלבו באמת גודל הרחמנות על בחי' אלקות שבנפשו ושלמעלה כנ"ל, ובזה יעורר רחמים ה' עליונים מי"ג מדה"ר . . (ה)מנקים כל הפגמים . . ושוב אין יניקה להחיצונים והסט"א מהשפעת ה"א תתאה . . ובזה תשוב ה"א תתאה למקומה".

אבל דוחק לפרש כן, כי לפ"ז נמצא, שכל האריכות בפרק זה אודות שני דברים אלה (לעורר רחמים ולבטש ולהכניע כו') אינה ענין לעבודת התשובה עצמה ("לשוב אל ה' בכל לבו"[8]), אלא הוא ענין בפ"ע – לתקן את "גלות השכינה" הנגרמת ע"י עוונותינו[9].

ועוד זאת: בסוף פ"ו כבר כתב אדה"ז (כנ"ל) "וכשהאדם עושה תשובה נכונה אזי מסלק מהם ההשפעה כו' כי בתשובתו מחזיר השפעת השכינה למקומה", הרי מפורש שע"י התשובה עצמה "מחזיר השפעת השכינה למקומה"[10], ואיך מתאים זה עם המשך הענין, שאין "תשובה נכונה" מספיקה להחזיר השפעת השכינה למקומה, אלא צריכים עוד דברים נוספים – "לעורר רחמים כו' לבטש ולהכניע הקליפה כו'"?

וגם: מדוע בפ"ח, כשמבאר איך מפסיקים יניקת החיצונים ופועלים ש"תשוב ה"א תתאה למקומה", לא הזכיר כלל הדבר הב' שבפ"ז (ע"ד ביטוש והכנעה), אלא רק הדבר הא' (התעוררות רחמים על בחי' אלקות שבנפשו ושלמעלה)?

ולכן מסתבר לומר, שכוונת אדה"ז במ"ש "ואולם דרך האמת והישר לבחי' תשובה תתאה ה"א תתאה הנ"ל" היא (בעיקר) לעבודת התשובה דהאדם[*10], שב' הדברים המבוארים בהפרק (לעורר רחמים כו' והביטוש וההכנעה) הם הפועלים שהתשובה תתאה דהאדם תהי' באמת ובאופן ישר (ואזי היא "תשובה נכונה" שעל ידה "מחזיר השפעת השכינה למקומה").

[אלא שבפ"ח מוסיף עוד ענין, שע"י שנקבע "בלבו באמת גודל הרחמנות על בחי' אלקות שבנפשו כו'", נעשה ענין נוסף, שרחמי האדם מעוררים "רחמים העליונים מי"ג מדות הרחמים . . (ה)מנקים כל הפגמים"].

וצריך ביאור: מהו הקשר בין שני דברים אלה לתוכן ענין התשובה, "לשוב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו"[8], "באמת ובלב שלם"[11] – שלכן רק הם ה"דרך האמת והישר לבחי' תשובה תתאה"?

וענין זה יובן ע"פ הערת אאמו"ר, שב' דברים אלה [שכנגד "תפארת" ו"יסוד", "הראשים דמלכות"] "הם משיבים ומחזירים אותה (ה"א תתאה) למקומה", כדלקמן.

---

7) צח, א.

8) אגה"ת פ"א (צא, א).

9) ואינו דומה להאריכות לעיל פ"ב-ג ע"ד תעניות וצדקה, שהרי עכ"פ הם פועלים "גמר הכפרה", משא"כ ענין התעוררות רחמים על נפשו, שהוא רק ענין צדדי וגרם (שמעוררים י"ג מדות הרחמים), ולא שהוא הדבר הפועל תיקון הפגמים והחזרת ה"א תתאה למקומה.

10) ראה גם לקו"ת בלק עג, ג.

*10) ראה גם לקמן פ"י (צט, ב). ד"ה דרשו תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קלה, ב).

11) אגה"ת רפ"ד. וראה לקמן הערה 23.

ג. ביאור הדבר:

בגדר מצות תשובה כתב אדה"ז לעיל (פ"א[12]) "שיגמור בלבו . . לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן במל"ת", שמזה מובן, שעיקר ענין התשובה הוא קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצות[13].

דהנה בכל מעשה עבירה, יש בו פריקת עול מלכות שמים, דאם הי' עליו עולו ית', הי' מושל ברוח תאוותו כו' מצד עול מלכות שמים, כמו עבד, דאף שבהפקירא ניחא לי'[14], ה"ה כופה א"ע מחמת עול אדונו שעליו. ולכן, ראשית ענין התשובה, "לשוב אל ה'", היא לקבל עליו מחדש את עול מלכותו ית'.

וזוהי השייכות דתשובה תתאה להמ"א תתאה שבנפש – כי המ"א תתאה היא מדת מלכותו ית'[15], ובעבודת האדם היא קבלת עול מלכותו ית'.

וזה מתאים עם דברי אדה"ז לעיל[16], דהמ"א תתאה בנפש האדם קאי על עסק התורה והמצות במעשה – כי קבלת עול מלכות שמים שייכת למעשה, כמו עבד שמקבל עליו עול אדונו, שאין קבלת ה' עול משנה את פנימיותו (שכלו ומדותיו) – שהרי גם אחרי קבלת העול "בהפקירא ניחא לי'" – אלא שבנוגע למעשה בפועל מתנהג כפי רצון אדונו; וכן הוא בעבודת השם, שקבלת עול מלכות שמים היא (בעיקר) בנוגע למעשה האדם, כל' אדה"ז הנ"ל "שלא יעבור . . מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן במל"ת".

ד. והנה, כשם שמצינו בנוגע להמ"א תתאה (ספירת המלכות) למעלה, ש"בנ־ינה" הוא ע"י הספירות שלמעלה ממנה (וכמבואר בהערת אאמו"ר, ש"תפארת" ו"יסוד" הם "הראשים דמלכות") – עד"ז צריך לומר גם לענין המ"א תתאה שבנפש, קבלת עול מלכותו ית', דעם היות ש־קבלת עול (בפועל) שייכת ל"מעשה" וחיצוניות האדם, מ"מ, "בנין" מדת הקב־לת עול שבאדם הוא ע"י הפנימיות שלו (שלמעלה ממעשה).

ויש לומר הביאור בזה:

ענין קבלת עול מלכותו ית' שאצל ישראל, אינו דבר חיצוני לבד (שכופה א"ע להתנהג כפי רצון המלך ושלא למ־רוד במלכותו ית'), אלא הוא בפנימיותו ועד שמושרש בפנימיות נפשו[17], דלהיות ש"חלק הוי' עמו . . חלק משם הוי' ב"ה"[18], וכל א' מישראל מקושר אליו ית' בפנימיות נפשו, הרי מלכותו ית' נרגשת בנפשו והוא מקבל עליו עולו ית'.

וזהו ג"כ מ"ש אדה"ז כאן "ואולם דרך האמת והישר לבחי' תשובה תתאה כו' הם שני דברים כו'":

ב' הדברים ד"לעורר רחמים כו' לב־טש ולהכניע כו'", הם ה"פנימיות" דקבלת עול והיא "נבנית" על ידם [ע"ד ש"תפ־ארת" ו"יסוד" הם "הראשים דמלכות" ובונים אותה], כדלקמן סעיף ה; ולכן נדרשים לבחי' תשובה תתאה שני דברים אלה, כי לאחרי שאדם פרק מעליו עולו ית', הרי מובן, שכדי לתקן זה ו"לבנות"

12) צא, ר"ע א.

13) ראה המשך תרס"ו ע' ב. לקמן ע' 123 הערה 14. ועוד.

14) גיטין יג, א.

15) כבאגה"ת לעיל (פ"ד – צד, ב).

16) שם (צה, א).

17) ראה לקו"ש ח"ח ע' 128 ואילך. ועוד.

18) אגה"ת רפ"ד (צג, סע"ב).

מחדש את מדת הקבלת עול, צריכים לתקן הפגם מעיקרו, שהקבלת עול שלו תהי' מצד פנימיות נפשו[19].

ובזה מובן דיוק לשון אדה"ז „(דרך) האמת והישר":

אע"פ שקיום „מצות התשובה" הוא ע"י עצם קבלת עול מלכותו ית' (ואין נפק"מ אופן הקבלת עול או סיבתו) – כי „מצות התשובה . . היא עזיבת החטא בלבד"[20] – מ"מ, כדי שתהי' „באמת" ה"ז רק אם היא באופן שהקבלת עול קשורה ו„דבוקה" עם פנימיות נפשו. דנוסף לזה שרק אז יש לה קיום („שפת[21] אמת תכון לעד") – כי באם הקבלת עול שלו היא רק באופן חיצוני הרי עלול ביותר שלא יהי' לה קיום, כיון שמצד נפשו „בהפקירא ניחא לי" – הנה עוד זאת, שעצם הגדר ד„אמת" מורה שנעשה מצד הפנימיות שלו.

ואז התשובה היא באופן של „דרך . . הישר": ענינו של „ישר" הוא – שהתשובה אינה בגלל סיבה מבחוץ [להעיר מתשובת ר' אלעזר בן דורדייא[22]], אלא מצד האדם עצמו. ובנוגע לענייננו: סתם קבלת עול (חיצונית) הרי סיבתה אימת האדון (שחוץ להעבד); משא"כ כשהקבלת עול היא תוצאה מהתקשרות הפנימית של הנפש בו ית', ה"ז „דרך . . הישר", שהוא ענין בהאדם עצמו[23].

ה. ע"פ הנ"ל יש לבאר הטעם שדוקא ב' דברים אלה – „לעורר רחמים כו' לבטש ולהכניע כו'" – הם ה„דרך האמת והישר" להעבודה דתשובה תתאה:

ענין קבלת עול מלכות קשור, בכלות, עם ב' ענינים: א) הרגשת מלכותו ית', ב) הכנעת מציאות העבד. וע"ד עבד שמקבל עליו עול אדונו, שראשית כל עליו לדעת ולהרגיש שזהו אדונו והוא קנוי אליו: אבל זה בלבד אינו מספיק, דאם מדת ההפקירות שלו היא חזקה, הרי הידיעה שזהו אדונו לא תוכל להגבילו, וקבלת עול האדון דורשת הכנעת ישות ומציאות העבד כלפי האדון.

והם שני הענינים ד„חסדים" ו„גבורות" (ה„בונים" את המלכות): „חסד" ענינו גילוי, והוא התגלות המלך[24]; ו„גבורה" היינו הכנעת האדם, שעי"ז עול המלך מתקבל בנפשו וחודר ללבו[24].

וכך הוא בענין התשובה, שכדי שהאדם יוכל לתקן מדת ה„קבלת עול מלכות" שלו – הרי זה ע"י „ב' דברים דרך כלל, הא' הוא לעורר רחמים כו' על נשמתו כו' והב' לבטש ולהכניע הקליפה כו' ע"י לב נשבר ונדכה":

זה שנקבע „בלבו באמת גודל הרחמ-

---

19) ראה גם לקמן ע' 133 (ס"ט). וראה שם ואילך באורוכה, שעפ"ז מובן מ"ש לעיל רפ"ד, שגם בשביל ביאור „התחלת מצות התשובה ועיקרה לשוב עד ה' באמת ובלב שלם, ההכרח לבאר היטב בהרחבת הביאור . . מלת תשובה ע"ד הסוד תשוב ה'". ע"ש בארוכה.

20) אגה"ת פ"א (צא, רע"א).

21) ל' הכתוב – משלי יב, יט. וראה לעיל ח"א ספי"ג (יט, א).

22) ע"ז יז, א. וראה לעיל ח"א ספמ"ג שזהו „הוראת שעה" ואין זה „סדר העבודה הקבועה ותלוי' בבחירת האדם".

23) ועפ"ז י"ל שב' הלשונות „(דרך) האמת והישר" הם לנגד ב' הלשונות שהתחיל בו לעיל (רפ"ד) בביאור ענין התשובה ע"ד הסוד (תשוב ה') – „(לשוב עד ה') באמת ובלב שלם". וראה לקמן בסוף הביאור.

24) מתאים לזה ש„מתפארת נמשכו חסדים לכתר מלכות", שזהו ענין התגלות המלך; והגבורות נמשכות לדעת דמלכות, ענין הפנימיות.

נות על בחי׳ אלקות שבנפשו ושלמעלה״ מורה, שהאלקות מאיר בנפשו (דאל״כ לא הי׳ זה מעיק לו עד ש״יתמרמר ע״ז מאד מאד״[25]) – בחי׳ ״חסד״:

וענין הביטוש וההכנעה ע״י לב נשבר ונדכה הוא ענין ה״גבורה״[26] הנצרך לקבלת עול, שע״ז נקבע ה״עול״ בלבו פנימה.

וזוהי גם השייכות לשתי הלשונות ״אמת״ ו״ישר״ (שהם שני הדברים ד״ל־עורר רחמים כו׳ לבטש ולהכניע כו׳״, כביאור אאמו״ר) – כפירושם הפשוט:

ה״אמת״ שבעבודת התשובה דהאדם, הו״ע הבא מלמעלה. וענין זה מרמז אאמו״ר ע״י הציון [על הענין ש״רחמים הוא ת״ת בחי׳ אמת״] – ״ועיין לקמן ב־אגה״ק פ״ו. ע״ש״:

באגה״ק שם[27] מבואר דדחילו ורחימו הבאות מלמעלה ״הן הנקראות בשם אמת . . שהוא (ית׳) אמת האמיתי וכל האמת שבנבראים כלא חשיבי קמי׳. אך איזה הדרך שיזכה האדם לאמת ה׳, הנה הוא ע״י שיעורר רחמים רבים לפני ה׳ על הניצוץ שבנפשו כו׳״. וכן הוא בענינו, שבכדי שהתשובה תהי׳ באמת ה״ז ע״י גילוי אמת ה׳, אלא שהדרך לזכות לגילוי זה הוא ע״י שמעורר ״רחמים העליונים . . על נשמתו כו׳״[28];

ו״ישר״ היינו זה שהתשובה (וקבלת עול מלכותו) היא בהאדם עצמו, כנ״ל, ולכן, נוסף על התעוררות רחמים רבים (הגורם לגילוי אמת ה׳ מלמעלה), צ״ל ענין הביטוש וההכנעה, ע״י לב נשבר ונדכה, שע״ז התשובה וקבלת עול מלכותו נרגשת בפנימיותו.

(משיחת ש״פ מקץ תשל״א)

---

25) אגה״ת פ״ז (צז, רע״א).

26) עפ״ז מובן מ״ש אדה״ז לקמן בהפרק (גבי הענין ד״זבחי אלקים רוח נשברה״) ״כי כל קרבן מן הבהמה הוא לשם הוי׳ היא מדת הרחמים אבל לשם אלקים היא מדת הדין כו׳ כ״א לשבר כו״״ – דלכאורה למאי נפק״מ כאן? אלא להדגיש, שקרבן אינו שייך לענין הב׳ כאן (המשכת גבורות במלכות), כי קרבן הוא לשם הוי׳ שהיא מדת הרחמים (ענין הא׳).

27) קו, ב.

28) ויש לומר, שבציון זה לאגה״ק נרמז עוד ענין, דלכאורה, כיון שע״י עונות הפריד האדם א״ע מאלקות (כנ״ל פ״ו שעונות מבדילים), איך אפשר לו להרגיש בנפשו גילוי מלכותו ית׳ (הפלא על שתשובתו וקבלת עול מלכותו תהי׳ באמת)? וע״ז מציין לאגה״ק, שהתעוררות רחמים דהאדם היא אתעדל״ת שעל ידה נמשך ״אמת ה׳ לעולם״.

אגרת התשובה [1]

א. באגרת התשובה פרק ח מבאר אדמו"ר הזקן, שלאחרי עבודת תשובה תתאה, שעל ידה „מנקים כל הפגמים כו' שוב אין עונותיכם מבדילים כו' רוח עברה ותטהרם" — „אזי תוכל נפשם לשוב עד הוי' ב"ה ממש, ולעלות מעלה מעלה למקורה ולדבקה בו ית' ביחוד נפלא . . וזו היא תשובה שלימה . . תשובה עילאה שלאחר תשובה תתאה".

ובהערות אאמו"ר על אגרת התשובה[2] מבאר, שפרטי לשונות אדה"ז כאן בתי' אור השבת הנפש שבתשובה עילאה, מכוונים לדרגות שונות בעליית הנשמה:

„(לשוב) עד הוי' ב"ה ממש" קאי על ג' הספירות יסוד תפארת ודעת [„עד — יסוד . . הוי' — תפארת, ממש — דעת"], ד„מלכות מושרשת בדת"י [דעת תפארת יסוד] . . זהו שהנפש שהיא מבחי' מלכות [כמבואר לעיל באגה"ת[3] שהנשמה נמשכת מה"א תתאה] תשוב עד הוי' ב"ה ממש, ליסוד תפארת ודעת. ולעלות מעלה מעלה הוא לחכמה ובינה, למקורה הוא לחיצוניות הכתר . . ולדבקה בו ית' הוא בפנימיות הכתר" [ומציין ללקו"ת (פ' ראה) „בהביאור[4] דאחרי הוי' אלקיכם תלכו בפי' ובו[5] תדבקון", ששם מבואר ד„ובו תדבקון . . הוא בחי' פנימית הכתר"].

ונראה לומר בפשטות, שכוונת אאמו"ר בהערה זו היא (גם) ליישב קושי בלשון אדה"ז כאן:

ממ"ש אדה"ז „ולעלות מעלה מעלה כו'" (בוא"ו המוסיף) מובן, שהמשך הלשון („ולעלות מעלה כו' ולדבקה בו ית'") אינו הפירוט של דבריו לעיל [דקודם מבאר ענינה של תשובה עילאה באופן כללי, „לשוב עד הוי' ב"ה ממש", ואח"כ מפרט דהיינו „לעלות מעלה מעלה כו' ולדבקה בו ית' כו'"], אלא שהן שתי עבודות, שבתחילה על האדם „לשוב עד הוי' ב"ה ממש", ואח"כ עליו „לעלות מעלה מעלה כו' ולדבקה בו ית'".

ותמוה: לאחרי שפעל בנפשו „לשוב עד הוי' ב"ה ממש", איך אפשר לומר שאח"כ צ"ל „ולעלות מעלה מעלה למקורה כו'" — מהי העלי' למעלה מ„הוי' ב"ה ממש"?!

וע"ז מבאר אאמו"ר, ש„עד הוי' ב"ה ממש" היא העלי' רק ל„יסוד תפארת ודעת", ואח"כ באה העלי' למעלה יותר, לחכמה בינה וכתר כו'.

ב. ויש לומר, שעל פי הערה זו מבואר היטב כללות תוכן דברי אדה"ז כאן:

מפשטות לשון אדה"ז מוכח, שיש כאן ג' חלוקות בהשבת הנפש עד שמגיעה לה„יחוד נפלא" בו ית': א) „לשוב עד הוי' ב"ה ממש", ב) „ולעלות מעלה מעלה למקורה", ג) „ולדבקה בו ית' ביחוד נפלא"

---

1) צח, סע"א ואילך.
2) לקוטי לוי יצחק על תניא — ס"ע לא.
3) ולכאורה צ"ע שלא פי' התיבות „ב"ה". וראה לקמן הערה 36.
4) רפ"ה.
5) כב, סע"ג.
6) פ' ראה יג, ה.
7) ולכאורה הול"ל „אזי תוכל נפשם לעלות מעלה מעלה למקורה לשוב עד הוי' ב"ה ממש ולדבקה בו ית' ביחוד נפלא".